

**VILTVÅRD FÖR ETT
RIKARE LANDSKAP**

STÖDUTFODRING AV VILT

En rätt placerad viltåker utnyttjas flitigt av viltet. FOTO: POUL-ERIK JENSEN

STÖDUTFODRING AV VILT

Stödutfodra eller inte? Det finns antagligen lika många åsikter som det finns jägare. En sak är i alla fall säker, tillgången till föda begränsar ofta vinteröverlevnaden och reproduktionen hos viltet. Genom stödutfodring kan det vara möjligt att hålla viltstammarna stabila, minska viltets lidande och även öka möjligheterna till jakt. Man kan också stödutfodra för att avleda vilt från skadекänslig skog och gröda.

Utfodring bör alltid ske långt från vältrafikerade vägar, jaktmarksgränser, känsliga jordbruksgrödor och ungskogar som kan skadas. För att utfodra krävs markägarens tillstånd.

Underlätta viltets födosök

Genom anpassad markanvändning kan man minska behoven av utfodring. I en flerskiktad skog med stort inslag av löv, bärris och där man dessutom toppröjer till exempel björk och tall, finns rikligt med foder utan att man behöver stödutfodra i någon större utsträckning. Om man inom skogsbruket planerar så att avverkning av tall- och lövskog sker under vintern kommer knopp, bark och kvist viltet tillgodo. Lämpligt är också att anpassa röjningen av lövsly så att en del av det begärliga uppslaget av löv får finnas kvar.

Inom jordbruket finns flera åtgärder att tänka på som underlättar för viltet under vintern. För viltet är det mest positivt om det finns höstsådda grödor, men insådda fånggrödor i fält med attraktivt foder fungerar också. När sockerbetor och potatis har skördats på hösten är det för klövviltets del bäst om jordbearbetningen kan skjutas upp till på våren. I zonen mellan skog och åker kan man så in attraktivt viltbete, till exempel gräs, klöver och baljväxter. En annan positiv åtgärd är att anlägga viltåkrar som innehåller mycket vinterfoder. Val av gröda anpassas till klimatzon, jordmån och till det vilt som ska gynnas. Under vintern är det bra att ploga bort snö på vallar och höstsådda grödor så att viltet kommer åt de gröna växtdelarna.

Samråd med markägare och jägare över ägo gränser, så att ni kan samarbeta och sätta in åtgärder som gör mest nytta!

KLÖVVILT

Under milda vintrar brukar klövviltet klara sig utan stödutfodring. Finns det gott om klövvilt i områden med skogsförnyring och fält med känsliga jordbruksgrödor kan det ändå vara idé att stödutfodra med tanke på de skador klövviltet annars kan ställa till med. Men tänk på var man utfodrar och med vad man fodrar med. Fodra med en mindre mängd foder så att viltet hinner äta upp det foder som läggs ut.

Foderplatser bör anläggas i god tid innan man förväntar sig stora snödjup och låga temperaturer, för att viltet ska lära sig var det kan finna föda. Under vårvintern har klövviltet använt sina lagrade energireserver och det är viktigt att fortsätta utfodra tills det finns tillgång till naturligt foder.

Foderplatsen ska vara en plats där det är lugn och ro, samt nära till skydd. Vid utfodring av klövvilt ska man sträva efter att ha en stor variation i foderutbudet. Vid en foderplats kan det bli konkurrens inom en art och mellan arter så sprid ut fodret så att fler individer har möjlighet att komma åt fodret. Notera vikten av att städa/flytta foderplatser för att minska risken för smittspridning av sjukdomar och för att fodret inte ska bli jordigt.

Vid svåra snöförhållanden kan man köra upp ett stjärnformat ”vägnät” ut från foderplatsen, till exempel med en snöskoter. Detta ger djuren bättre möjligheter att nå foderplatserna och att fly därifrån vid fara.

Foderplatsen ska vara en plats där det är lugn och ro, samt nära till skydd. FOTO: KENNETH JOHANSSON

När det gäller vildsvin. Skilj på utfodringsplats och åtel. FOTO: MOSTPHOTOS

Lämpligt viltfoder

Fodret bör domineras av fiberrikt grovfoder, som ensilage eller helsädesensilage. Älg och rådjur har en specialiserad diet och vill ha bladrikt ensilage, det vill säga med inslag av exempelvis baljväxter av olika slag. Dovvilt och kronvilt är inte lika specialiserade, utan klarar sig bra på gräsbaserat ensilage. Kraftfoder, som spannmål och foderpellets, bör ses som tillskott till grovfoder eller naturligt foder.

Rotfrukter är också ett uppskattat viltfoder. Om rotfrukter används ska de användas som komplement och i mindre mängder, det vill säga fodret ska helst ätas upp under de närmaste dygnet efter utläggning. Lägg inte ut stora högar utan små mängder i kombination med fiberrik kost i form av kvist eller hö av hög kvalitet.

Svenska Jägareförbundet avråder från användande av sockerbeter. Inget klövvilt mår bra av en kost som huvudsakligen består av energirikt foder. Vid alla utfodring är variation ett nyckelord och att små mängder är tillgängligt.

Observera att alla livsmedel som innehåller animaliskt protein är förbjudna att använda som foder till vilt. Det innebär att till exempel bröd och matrester inte får användas.

När det gäller vildsvin är det vanligt att sätta upp foderspridare vilka doserar ut en lämplig mängd foder utifrån vad som åtgår under ett dygn. Spannmål, bönor, ärtor och majs är exempel på bra foder att använda. Sprid gärna fodret i halm så kommer vildsvinen att vara sysselsatta en stund i sökandet efter foder samt att det blir mindre slitet/kladdigt runt spridaren.

I vildsvinssammanhang ska man skilja på utfodringsplats och åtel. Utfodringsplatsen ska vara en skyddad plats där ingen jakt får förekomma och där ska finnas foder tillgängligt kontinuerligt. Åteln, däremot, är en plats för jaktliga ändamål.

Det är inte bara hjorddjur som besöker saltstenar, även harar, fåglar och lodjur lockas till det salta. Bilden till höger visar en fälthare som utnyttjar en saltsten i en hink avsedd för nötdjur.

FOTO: NIKLAS VIKLANDER/MOSTPHOTOS
OCH POUL-ERIK JENSEN

SALTSTENAR

Saltstenar är mycket uppskattat av vilda djur och fåglar. En saltsten är helt enkelt vanligt salt (natriumklorid) som pressats till en sten och som sedan sätts på en träpåle eller stubbe. Djuren slickar sedan på stenen, men sol och regn gör också att saltet rinner ner efter stubbens sidor där viltet gnager eller slickar på träet.

Salt spelar en viktig roll för växtätarna, särskilt hjorddjuren. Salttillgången påverkar tillväxt och fortplantning. Det är inte bara hjorddjur som besöker saltstenar, även harar, fåglar och lodjur lockas till det salta. Salt är en bristvara i naturen, våra växter innehåller mycket litet salt. Det är därför vilt gillar saltstenar och också dras till vägar som saltas på vintern, där växterna närmast vägen innehåller lite mer salt. Saltstenarna sätts upp i anslutning till viltets trivselplatser, till exempel vid en väl använd viltåker eller viltväxel, och gärna i närheten av vatten.

På Grimsö forskningsstation har det gjorts studier över hur viltet utnyttjar saltstenar. Rådjuren besökte saltstenarna året runt i högre grad än älgarna. Älgar och harar besökte också saltstenarna under hela året, men fem-sex gånger oftare under vår och försommar.

FÄLTVILT

Fältviltet lever i en miljö i ständig förändring. Den karga jordbruksmiljön har inte mycket att erbjuda i form av skydd och foder under vintermånaderna. Därför kan stödutfodring under vintern vara betydelsefull.

Tänk på att foderplatser drar till sig kråkfåglar och andra predatorer. Råttor kan också ställa till besvär på en foderplats. Återkommande jakt eller andra skrämsemetoder kan hjälpa. Klövvilt, speciellt vildsvin och dovilt, kan även vara ett störande inslag på en foderplats för fältvilt och man kan behöva stängsla in.

Fälthare

Stödutfodring av enbart fälthare förekommer, men är inte så vanligt. På utfodringsplatser för klövvilt är dock fältharen en flitig gäst. Den tar gärna för sig av både spannmål, rotfrukter, hö och ensilage.

Vill man på något sätt underlätta för fältharen kan man anlägga så kallade gröna stråk eller skyddszoner i åkerlandskapet där haren kan finna foder och skydd. Sådana stråk bör vara artrika och finnas tillgängliga under hela året. Fältharen uppskattar också viltåkrar där det växer lämpligt foder och där de även kan gömma sig.

Vintertid kan man, liksom för raphönsen, ploga undan snö på vallar, höstgrödor eller avsedda viltåkrar. Bra hjälp är också att fälla asp och vide.

Att fälla asp och vide hjälper fältharen på vinter. FOTO: KENNETH JOHANSSON

Fasaner

Fasanerna byter biotop efter årstid. Under hösten flyttar fasanerna till sina vinterbiotoper. Inom dessa områden är det lämpligt att bedriva stödutfodring. Utfodringsplatsen ska vara på en plats som är väl skyddad från predatorer, vind och snö. All stödutfodring ska börja tidigt på säsongen, lämplig tidpunkt är när skörden är över och fälten är tomma.

Vid stödutfodring kan man antingen sprida fodret för hand eller med hjälp någon form av foderautomat. Att dagligen utfodra för hand kräver att man har marken nära boendet. Det är bra om fåglarna äter upp efterhand så inget foder finns kvar när dagen är slut. Det motverkar att klövvilt, främst vildsvin, äter upp en massa foder. Att ge fasanerna fri tillgång till foder är negativt eftersom fodret kan bli blött och mögla eller förfaras på annat sätt.

Se också till att det finns tillgång till sand eller fint grus som fåglarna behöver för matsmältningen. Utströdd halm som fasanerna kan sprätta i ökar trivseln, liksom torr sand, jord eller grus som de kan bala sig i.

I trakter där det finns gott om till exempel vildsvin och dovvilt krävs att fodertunnor hägnas in med nät, stängsel eller eltråd. IBC-galler fungerar också som skydd.

Fasaner föredrar vete, men äter även havre. De är mindre förtjusta i korn och råg. Majs är också en favorit men tänk på att foderautomater ofta är anpassade till vanligt spannmål. Även bönor och ärtor är foder som fasaner äter.

På våren när tupparna börjar lämna vinterbiotoperna för att söka upp passande revir kan det vara idé att sätta ut små foderautomater på platser som kan tänkas ingå i ett fasantuppsrevir. Det gynnar fasanhönans fodersök och bidrar till en bättre häckning. Föryngringsutfodringen ska starta när tupparna börjar ta sina revir i månadsskiftet februari-mars och pågå till i slutet av maj när hönorna lagt sig på ägg.

Brist på skydd och mat om vintern kan göra det svårt för fasanerna att klara sig.

FOTO: POUL-ERIK JENSEN

Rapphöns

Rapphöns är, jämfört med fasaner, betydligt mer svårflörtade och svårare att hjälpa under vintern. Det är snö och kyla som ofta avgör om de ska göra sig omaket att ta del av foder från den mänskliga handen. Vill man hjälpa dem måste man göra en enkel plats med skydd, foder och grus där fåglarna finns i terrängen.

Ett sätt att skydda rapphönsen är att lägga foderplatsen i anslutning till en så kallad rapphönsgrind.

FOTO: POUL-ERIK JENSEN

Om det blir mycket snö och låga temperaturer kan rapphönsen dra sig till de fasanfoderplatser som ligger i deras aktivitetsområde.

Ett sätt att hålla kvar rapphönsen i deras egen vinterbiotop är att ploga bort snön så att de når gröna växtdelar på till exempel gräsvall, råg- eller höstvetefält.

Utfodringsplatser i det öppna landskapet drar automatiskt till sig svartfågel av olika slag. Kråkor, råkor och kajor i stora vinterflockar kan bli ett gissel på en rapphönsfoderplats. Ett sätt att skydda rapphönsen är att lägga foderplatsen i anslutning till en så kallad rapphönsgrind. Fodret läggs ut under den tillsammans med grovt grus.

Under vintern dominerar de gröna växtdelarna födointaget. Som stödutfodring är vete det spannmålsslag som rapphöns gärna äter. En blandning av frön från vete, bovete, rödbeta, hampa och hirs är också ett utmärkt rapphönsfoder. Fint grus bör finnas på foderplatsen för matsmältningens skull.

Ett sätt att hålla kvar rapphönsen i deras egen vinterbiotop är att ploga bort snön så att de når gröna växtdelar på till exempel gräsvall, råg- eller höstvetefält. FOTO: POUL-ERIK JENSEN

SKOGSHARE

Att stödutfodra skogsharen vintertid handlar om att förbättra det naturliga foderutbudet, det vill säga kvistbetet. Den enklaste är därför att fälla asp, björk och sälg.

Skogsharen äter också helt vanligt hö. Detta kan läggas under ett fodertak eller bindas upp i bal eller kärve och hängas på en strategisk plats där haren har sin gång.

FOTO: LILLIAN TVEIT/MOSTPHOTOS

SKOGSHÖNS

Skogshönsen kan man hjälpa med grus som läggs ut under ett tak av granris för att skydda det mot snö.

Det finns förespråkare för att stödutfodra skogsfågel, då i huvudsak orre, men det finns också motståndare till denna viltvårdsåtgärd. Man tvistar om vilken nytta stödutfodring gör. I Finland stödutfodrades orrarna under flera årtionden tills man genom olika studier kom fram till att det inte gynnade orrens fortplantning på något sätt.

Orrar är dock lätta att locka till utfodringsplatser eftersom de gärna samlas för att äta på åkrar eller öppna platser under hösten. Vill man stödutfodra är ett näringsrikt foder, gärna havre, bra. Utfodringsplatsen ska läggas på en öppen plats i landskapet, till exempel skogsodling, myr eller hygge.

Tjädern lever nästan uteslutande på tallbarr under vintern och har knappast problem att hitta föda.

Dalripor kan man stödutfodra genom att fälla björkar.

FOTO: MOSTPHOTOS

FOTO: KENNETH JOHANSSON

FOTO: HANS NOTSTEN/MOSTPHOTOS

VILTVÅRD FÖR ETT RIKARE LANDSKAP

Viltvårdsserien ”Viltvård för ett rikare landskap” togs fram 2008-2010. Efter ett beslut på förbundsstämman 2022 har serien uppdaterats 2024 och två nya delar har kommit till. Projektgruppen, som utöver författarna arbetat med uppdateringen, är Lars Persson, Anders Åkerman, Bernt Karlsson, Niklas Lundberg, Michael Andersson, Elias Turesson och Fredrik Jönsson. Mer information om viltvård hittar du på jagareforbundet.se/viltvard. Där finns fler praktiska tips och där kan du också ladda ner de övriga broschyrerna.

Viltvård för ett rikare landskap
av Fredrik Widemo

Stödutfodring av vilt
av Poul-Erik Jensen

Viltvård för fältvilt
av Poul-Erik Jensen

Uppfödning och utsättning
av Poul-Erik Jensen

Viltvård i odlingslandskapet
av Poul-Erik Jensen

Predatorkontroll – jakt och fångst
av Bernt Karlsson

Viltvård för klövvilt
av Roger Bergström och Göran Bergqvist

Återskapa och vårda våtmarker
av Hans von Essen

Viltvård i skogen
av Roger Bergström och Göran Bergqvist

Viltvård för alla
av Bernt Karlsson och Malou Kjellsson

© Svenska Jägareförbundet 2024
Foto omslag: Kenneth Johansson
och Göran Ekström

Svenska Jägareförbundet